

Йозеф Несвадба
Експедиция в обратна
посока

Най-сетне повярвах. Не беше никаква измама, илюзия или погрешна представа, беше истина, действително трябваше да преживея отново вчерашния ден още от сутринта. Портiererът отново ме посрещна малко изненадано, групичките в коридора на института ни отново млъкнаха, чистачката пак не отговори на поздрава ми, въпреки че друг път надълго и нашироко разговаря с мен за внучетата си, а пред моята врата пак точно сега местеха големия модел на атомното ядро, за което настоявам вече половин година. Вчерашният ден беше.

Дотичах задъхан в кабинета си. Никого нищо не питах. Имам важни грижи. Заключих след себе си вратата. Сега трябваше да ми позвъни Анчи. Сега ще се разбере дали наистина всичко ще започне отначало. Но още не си бях окачил палтото, и телефонът иззвъня. Днес звъня по-дълго от вчера, не се осмелявах да вдигна слушалката. Ръцете ми трепереха. Обади се гласът на Анчи. Със служебен тон.

– Другарят доцент иска да говори с вас. Търсим ви още от сутринта.

Бях закъснял. Наистина бе така. Но в това вчерашният ден не се бе повторил, защото често закъснявах. Бързо затворих телефона. Не й отговорих като вчера, че ще отида. Няма да отида. Не искам вчерашният ден да се повтори. Не искам да стана престъпник. На всяка цена трябва да попреча на това. Може би все пак имам поне толкова воля, толкова свободна воля. И нали съм обикновен, възпитан, със средни възможности човек. Откъснах телефона от стената, защото отново звънеше. Подпрях вратата с бюрото, като че ли очаквах обсада. Може би щях да барикадирам и прозореца, но забелязах отвън експерименталния бункер и уплашено се отдръпнах в дъното на кабинета. Седнах изтощен, закрих очите си с ръце. Трябва да разбере, трябва да си спомня всичко, трябва да се предпазя от вчерашните грешки.

Вчера сутринта бях ли пак обикновен, възпитан, със средни възможности човек? Разбира се. Та нали вече две години всяка вечер работя над своята книга за атомните изследвания. Нали вече две години подготвям някакво обобщение на последните и най-модерни възгледи. Чета Айнщайн, Планк, дьо Бройл и Хайзенберг. Нищо друго не правя. Нали съм учен. Тайната на материята ме интересува, привлича вниманието ми като детективска загадка. Та в науката съществува ли престъпление? Физиката познава само истината, която може да се установи посредством опит. Нищо друго. Пък и аз никога не съм се занимавал с нищо друго. Пожертвувах всичко за книгата си. Преди няколко седмици я представих на Лампъл.

– Не може да излезе – заяви ми той вчера сутринта, когато отидох в кабинета му, след като Анчи ме извика по телефона. – Това е вражеска книга... – Изгледа ме строго. Познавам Лампъл още от студентство, от момента, когато през четиридесет и пета година се върна с татуиран на ръката си номер. Винаги се срамувах някак си, че съм могъл спокойно да следвам, докато той е трябвало да чука камъни в Маутхаузен, извинявах го, че напредва бавно, и често му давах да препише упражненията. Говорехме си на „ти“. Бях доволен, когато сега, след февруари¹, назначиха Лампъл вместо професора, който всъщност нищо не разбираше. Но не очаквах, че Лампъл ще иска да ме унищожи.

– Аз никога няма да ти правя конкуренция. Не искам да ръководя института, а да работя в него... – казах му аз.

Изгледа ме с недоумение:

– Говоря за вашата книга – мина на „ви“ той.

– Която по-скоро не разбираш.

– Разбирам я, и то много добре... – И докосна ръкописа ми, сякаш се гнусеше от него. Взех труда си от бюрото.

– Това е истината, разбираш ли? Ако искаш да укриваш истината, няма да сътруднича с тебе... – И избягах навън покрай учудената Анчи. Явно беше чула всичко. Очите ѝ бяха изплашени.

– Не бива така... Не бива така... – прошепна тя и госпожица Хорска, която работи при нея, престана да пише на машината. Госпожица Хорска е минала петдесетте и ревнува всички по-хубави колежки.

– Ще се видим довечера – отблъснах Анчи аз.

Изтичах на улицата. Разбира се, през четиридесет и девета година у нас нямаше друг институт, където да мога да продължа осъществяването на плановете си. Ако напусна, оставам на улицата. Единствено бих могъл да преподавам на децата в някое училище и да трия черупка на костенурка с лисича опашка, за да покажа как се добива електричество. Не обичам да поучавам никого, а преподаването ми се струва загуба на време. Трябва да докажа, че книгата ми е добра. Трябва да я наложа, макар че Лампъл е против... Това бе единствената възможност, не беше грешка, въпреки че днес знам, че щеше да е по-добре, ако останех в кабинета си. Всичко започна с посещението при професора.

Точно го преместваха от голямата му квартира на Винохради². Досега заемаше там цял етаж.

1. Отнася се за събитията през 1948 година, когато работническата класа в Чехословакия побеждава окончателно реакцията. Б. пр.

2. Квартал в центъра на Прага. Б. пр.

– Нали знаете, вече съм пенсионер... – каза ми той с усмивка и грубо се развика на хамалите, които носеха малко невнимателно ловджийските му трофеи. – Ще живея в провинцията. – Любезно и с интерес изпробва колко тежи книгата ми. – Приятно ми е, че сте си спомнили за мен. Аз се радвах на труда ви и исках да го издам колкото се може по-скоро. Сигурно ще има голям успех... – добави той учтиво, но ми се струваше, че при това по-скоро следеше дали отнасят вече скъпата тигрова кожа, която държеше в кабинета си. Винаги беше любезен, за това го биваше, беше се научил на млади години, когато следвал в странство. При всеки научен конгрес лично контролираше дейността на комитета за развличане на съпругите и децата на присъстващите учени. С това по-скоро контролираше нас, които тогава още следвахме и изпълнявахме ролята на научни жигола. Спомням си как веднъж говорих за принципите на вълновата механика с десетгодишния син на някакъв си професор Сихровски...

– Но Лампъл отхвърли книгата ми – казах малко по-рязко аз. – Необходимо ми е вашата помощ...

Той ме улови за рамото и ме поведе към съседното помещение, където преди беше салонът му. Сега там бяха останали само голи стени с бели петна от картините в тази странна обстановка нашите гласове звучаха в дисхармония.

– Да, но в това не мога да ви помогна с нищо, приятелю. Трябва да съм доволен, че ми дадох поне пенсия... – Той се огледа, сякаш в празната стая някой можеше да ни подслушва. – Ще се погрижа книгата ви да замине за странство. Може да излезе в Дижон – каза той.

Кълна се, че не бях помислил за това. Отидох при професора, защото смятах, че все още има познати, било в министерството или в редакционните съвети. Разбира се, бях поласкан, когато ми предложи чужбина. Трябва да призная, че не му отказах.

– Мислите ли, че книгата ми е толкова добра?

– Познавам ви, приятелю. Аз не приемах в института си глупаци. Разбира се, с изключение на Лампъл. Трудно ще живеете тук при тези обстоятелства. Трябва да помислите за това. В Чехия никога не е могло да се постигне нещо голямо. А да не говорим за сега... – Той въздъхна и подхвърли сякаш случайно: – Знаете ли, че Хорак чете лекции в Оксфорд?

– Само че мене никой няма да ме покани, никого не познавам, говоря само немски и изобщо едва ли ще получа паспорт.

Той се усмихваше, като че ли му разказвах някой виц:

– И Хорак нямаше паспорт, приятелю. И не знаеше абсолютно никакъв език. Днес физиката е есперанто. След оная бомба. Помислете за това. Аз съм вече стар човек. Но животът е тепърва пред вас...

Още не бях навършил тридесет години. Запътих се с него към изхода като насън. Носачите си бяха заминали. Дори не забелязах къде остава ръкописа ми. Отведнъж ме налегнаха нови грижи. Оксфорд.

– Или Принстън – каза професорът на прага, сякаш четеше мислите ми. – Там още работи Айнщайн. Мога да ви дам писмо до председателя на фондацията Форд. Или до Гугенхайм. В Америка физиците никнат като гъби след дъжд, защото сумите, които милионерите дават за изследвания, не се облагат с данъци и дори носят слава. Или реклама. Доживдане... – стисна ми ръката на прага той. – Ако искате моя адрес...

– Не, благодаря. Моля ви, пишете ми, след като прочетете моя труд... – рекох му аз. Навярно можех да бъда по-решителен. Можех да му кажа по-категорично „не“. Това беше единствената ми грешка. В тоя момент тя ми изглеждаше съвсем незначителна. Наистина не исках да отивам никъде. Не обичах да скитам по света като нашия професор и смятах, че физика може да се изучава и на някой пуст остров, няхах никакви претенции и не ходех дори на лов, защото убиването на животни винаги ми е било противно. Но, разбира се, не знаех дали сега ще ме оставят да уча тук. Затова допуснах тази малка грешка. И затова дойде мадам Зет.

От първия момент беше ясно, че мястото ѝ не е в моя живот. Беше застанала на прага на мансардната ми стаичка като манекен от моден журнал, и то от френски моден журнал, дори имаше къс воал пред очите, каквито тогава не се носеха у нас. „Заради бръчките“ – досетих се по-късно аз. Ухаеше на „Шанел“, а аз тогава не знаех, че такъв парфюм изобщо съществува. Тя произнесе моето име, явно беше дошла при мен и аз я поканих да влезе; не можех да направя нищо друго, защото щеше да бъде неприлично да изгоня една чужденка още от врата-та, преди да е проговорила, пък и не можех да си го позволя, та аз съм възпитан човек, а освен това доста ми харесваше, макар в квартирата си да забелязах, че сигурно минава четиридесетте.

– Наричайте ме мадам Зет. Всички ме наричат така – каза тя и седна на единствения стол, на който нямаше разтворени книги. Не гледаше около себе си, сякаш не забелязваше безпорядъка, полегатия мокър таван, от който капе вече две седмици в празната консервена кутия, както и незастланото легло, и сякаш не усещаше миризмата на Плесен в жилището ми, а непрекъснато се взираше в очите ми. Нейните имаха кафяви

ириси и аз не можех да отгатна какво всъщност мисли и какво чувства, в очите ѝ можех да прочета само, че ми говори, те бяха комуникативни, съобщителни очи с перде от стомана. – Утре сутринта заминавам за Париж. Имам паспорт за себе си и за мъжа си, който е французин. Мъжът ми няма да пътува утре с мен... – добави тя и запали цигара. Пушеше „Лъки Страйк“ в опаковка на комисията за „УНРА“⁴³, но без бандерол върху нея. – Професорът ми спомена за вас... – подхвърли тя като в шпионски филм.

От този момент сякаш наистина заживях в шпионски филм. Това беше животът на госпожа Зет и аз няхах достатъчно сили да му се противопоставя. Когато мисля за всичко сега, когато преценявам защо не я изгоних още тогава и не си осигурих спокойствие, защо не се освободих от убийствата, които последваха, не мога да си отговоря. Та нали още докато бърбеше за паспорта и професора, ѝ казах колебливо:

– Знаете ли, аз не говоря френски. Никога не съм се занимавал с подобни неща... – Няхах предвид езикознанието, защото беше ясно с какво се занимава мадам Зет.

– Професор Нилс Бор също не се е занимавал с шпионаж. Но фактът, че Интелиджънс го отвлече, реши изхода на Втората световна война. Физиците носят голяма отговорност. Трябва да се борите. Трябва да се решите.

– Само това не... – изпуснах се аз. – Това е много трудно, щом като човек иска да живее поне донякъде съгласно научните принципи. – Винаги дълго се колебая, когато искам да се избавя от първите импулси и хрумвания, които ме подтикват към неразумни дела.

– Та нали вече сте се решили – каза тя и изглеждаше разочарована. – Искате да издадете книгата си...

В този миг извън телефонът. Благодарение застъпничеството на Лампъл имах в квартирата си телефон. Тогава това не беше толкова просто нещо и номерата в Прага навсякъде бяха петцифрени. Обади ми се Анчи. Не бивало да върша глупости. Трябвало веднага да се върна на работа, защото иначе другарят доцент щял да си направи съответните изводи, наложило се дори тя да го успокоява. И накрая интимно изхлипа по телефона, че май съм искал да я убия. Не знам защо ще я убия, като си подам оставката. Никога нищо не съм ѝ обещавал, в това отношение съм предпазлив, и главно – никога не съм ѝ обещавал, че вечно ще

3. Помощна акция на ООН след Втората световна война за пострадали от войната страни. Б. пр.

работим в един и същ институт. Но аз се взрях в Зет, която изглеждаше малко неспокойна и демонстративно се ровеше в голямата си ръчна чанта. Може и да ми се е сторило, но в този миг си помислих, че търси в нея револвер, разбира се, инкрустиран със седеф, каквито шпионките винаги носят, и казах на Анчи:

– Ще дойда. Естествено. След малко... – И в този миг се реших. Оставих слушалката.

– Ще издадем книгата ви. И ще купим плановете ви... – каза мадам Зет и в ръцете ѝ седефеният револвер се превърна в пудриера с огледалце. Поправяше своя „мейк ъп“, както се изрази тя, или своя грим.

– Аз нямам никакви планове...

Тя рязко затвори пудриерата си.

– Стига толкова. Защо лъжете? Знаем с положителност, че във вашите зали се работи над важно откритие. Това ни интересува. Необходимо ни е да научим къде държите плановете си. Нищо повече. И ще ви платим. Ще получите място, където пожелаете. Или искате да оставите плановете на господин Лампъл? За всичко това? И след всичко това?

Бях доволен, че не говореше за патриотизъм, макар всеки момент можеше да заговори за патриотизъм и тогава веднага щях да я изгоня, защото това беше любимата тема на професора.

– Ще ги оставя на Лампъл. Ами че тези планове са негови. Собствените му опити. – До този миг им се бях подигравал. Не вярвах, че Лампъл може да открие нещо... Вече прибирах нещата си в чантата. В нея беше дори сутрешната ми закуска, увита в пергаментова хартия с чертежи. В института имаха много такава хартия. Говори се, че през време на войната у нас е работил самият Месершмид. А института са го охранявали специални доверени лица на зондеркомандо⁴. – Сигурно продължава да работи върху някой от нацистките опити... – добавих аз.

– Но вие можете да установите това, разбирате от тези неща...

Тя май ме молеше, но ми беше омръзнала вече. Запътих се към вратата и тя след мене. Отхвърлих предложението ѝ да отида вечерта в „Ноктюрно“, където щяла да ме чака, и клатех глава, може би защото се страхувах или защото изведнъж всичко ми се бе сторило твърде невероятно. Пред къщата не се качих в колата ѝ, а заминах с трамвая. Тя имаше голям „Форд“. А тази кола много бие в очи и се съмнявам да се изпълне от нашата Държавна сигурност.

Върнах се в института. Не виждам в това нищо лошо, всеки има

4. Отреди със специално назначение (нем) Б. пр.

право да се колебае. Всичко можеше да свърши съвсем спокойно, ако в кабинета не ме чакаше Анчи. Седеше на стола, на който сега съм седнал самият аз, и плачеше в кърпичката си. Очите и бяха подути и съвсем не беше толкова хубава като мадам Зет, въпреки че може би е с двадесет години по млада от нея. Хвърли се на врата ми, като че ли ми беше жена, и започна страстно да ме целува.

– Смятах, че няма да дойдеш. Смятах, че няма да дойдеш...

Не разбирах какво лошо има в това, ако не бях дошъл, и исках да ѝ го обясня, да ѝ заявя, че желая свободно да разполагам със своята съдба, че нямам намерение да се обвързвам. Но преди да успея да кажа нещо, тя ме поразил с всеизвестната фраза:

– Трима не могат да живеят от моята заплата...

– Трима ли?

Исках да говоря за интимните подробности, за това, че никога не съм искал дете. Но ми се струваше много неприятно, добре знаех, че Анчи ходи само с мен, знаех, че по моему ме обича – обииича, както се изразяваше тя, и малко се страхувах.

– Не се ли радваш? – попита ме тя, както всички жени в подобно положение. Това беше второто неочаквано събитие през този ден. Книгата, а сега Анчи. Замислих се дали няма някаква зависимост между тях. Явно това е зависимостта на моя собствен живот. Но защо именно тези две събития се бяха срещнали, не знам, както и не ми е известно с какво бях допринесъл за това Анчи да се влюби в мене. Аз съм нормален мъж и имам нужда от жена. Понякога вечер ми е тъжно и ми е необходим някой, който да се грижи за мен, но не робувам на силни страсти, не мисля много-много за частния си живот и ми се струват смешни хората, които искат да са щастливи. Аз просто не искам да бъда недоволен. Това е нещо друго. А ще бъда недоволен, ако се сдобия със семейство, жена и задължения, преди да съм постигнал успех, преди да съм се наложил във физиката, защото решително няма да пожертвувам физиката само за да живея като милиони други. Наистина винаги съм мислел така и досега не виждам в това нищо лошо, нищо, което да ме прави престъпник. Постарах се да проявя към Анчи колкото се може по голямо съчувствие. Запознах я със своите принципи. Със своята работа. И ѝ написах писмо до един приятел, който през цялата война работеше в родилен дом като акушер и неотдавна бе завършил медицина, така че неговите аборти бяха съвсем сигурни.

– Не. Как можеш? Та това е глупост. Мислех, че ме обичаш...

Вечните приказки, които не можем да избегнем, защото все пак сме

хора. Понякога ми се струва, че посредством удоволствията и любовта ние отново и отново попадаме в капана, който ни е поставила природата, или, казано без персонификация, като отделни индивиди попадаме в клопката на своя естествен вид, с това човечеството заробва хората, защото ние не можем да живеем без удоволствия и любов, при все че така служим само за размножаване на клетките и удвояване на хромозомите. Анчи не разбира тези неща. Ходя с нея, защото има хубави крака и възрастност... Никога не съм мислил защо ходя с нея, знам само какви са краката ѝ. А това е много малко. Никога не сме говорили с нея за действително важни неща. Казах ѝ го.

– Не можем да живеем заедно. Не се разбираме...

Тя си отиде обидена. Опомвах се бавно. След малко ме обля студена пот. Разбира се. Ако каже всичко на Лампъл, с мене е свършено. Какво да правя? Професорът няма да ми помогне, това е вече ясно. Ако Анчи заговори, ако ме обвини, а тя присъства на всяко събрание... Защо ли се залових с жена от работното си място? Но с кого да се заловя? Та аз не ходя никъде освен на работа и у дома. Би трябвало да хвана някоя от улицата или в трамвая, но и в трамвая в повечето случаи чета бюлетините. С Анчи се срещах всеки ден. Затова и започнах да ходя с нея. Мислил ли е някой за това каква роля играе тук случайността? Случайна ли бе срещата ни? Или бе резултат от нашата работа и нашите интереси? Човек си намира-жена, каквато му диктува интересът. Поне с мене беше така. Секретарката на директора. Но какво ще правя сега? Сега директорът ще ме изгони не само защото съм написал погрешна книга, но и защото принуждавам любимата си да абортира. И волю-неволю ще трябва да отида при нея. Волю-неволю ще трябва да се ожена за нея. Волю-неволю...

Но докато мислех за сватбата си, аз излязох от главната сграда и бавно се запромъквах към лабораториите. През деня там не беше затворено. В главния експериментален бункер проникнах съвсем лесно. Докато мислех за сватбата си, реших да мина на страната на госпожа Зет. Кой знае дали не го бях решил още преди това. Така че отново се озовах в детективската история. Но нямаше нужда да разбивам каси, нито да приспивам лаборантите с кърпичка, натопена в хлороформ. Плановете бяха в най-горното чекмедже. Точно пред главната галерия на бункера.

Тайната на нашия бункер остана неразкрита след края на войната. Засега никой не знаеше както трябва какви опити са правели тук немските инженери. Намерихме само няколко странни тела, подобни на пурини, може би някакви нови ракети, и странна галерия, която по-скоро

приличаше на дулото на огромно стоманено оръдие със специален диаметър и която е могла да служи или за експерименти с големи скорости, или за изпробване на съответен материал.

Никой не разбираше от това, защото целият научен щаб заедно със зондеркомандото беше избягал още през април четиридесет и пета година. В института получихме празни помещения. Мене самия тайната на експерименталните бункери никога не ме беше интересувала. Не се занимавах с нея.

А Лампъл я беше разгадал.

Преглеждах плановете нервно и страшно бързо, защото се боях, че всеки миг някой ще ме изненада. Беше ясно, че се подготвя голямо откритие. Просто главата ми се замая. Лампъл, политикът, на когото никога не вярвах особено, изведнъж излезе по-добър от мен. Това не бе никакъв теоретичен труд, никакво присвояване и разясняване на чужди мисли, а откритие. Истинско необикновено откритие.

Сложих всички планове обратно в чекмеджето и внимателно излязох от сградата. Вече беше паднал здрач. Исках незабелязано да изтичам покрай портиерната, но Лампъл беше там и като че ли ме чакаше. Разхождаше се от едната стена до другата и пушеше цигара след цигара.

– Къде беше? – отново ми заговори на „ти“ той. – Какво става с теб? Търсим те из цялата сграда...

Сега вече наистина се уплаших.

– Бях в библиотеката... – измънках аз, защото Лампъл знаеше, че често оставам в библиотеката чак до вечерта. Той се огледа и ме отведе в колата си. Този път не отказах.

– Какво А е на Анчи? – попита ме след малко. Значи каза му е.

– Не знам. Но защо трябва да се грижа за нея? – Бях готов всичко да отрека.

– Знам, че ходи с тебе. Следобед избяга от работа. Без палто. Какво ѝ е станало?

Не разбирах защо изведнъж стана толкова внимателен, не се бях досетил още нищо, и още повече се уплаших. Спря пред къщата, където живееше Анчи. Докара ме чак тук. Едва тогава разбрах.

– Бъди внимателен с нея, тя е добро момиче... – каза той, като ми отваряше вратата. – И да забравим сутрешната кавга.

Не ме погледна в очите.

– Значи, ще препоръчаш книгата ми? – попитах го с надежда аз.

– Що за глупост. Но няма да те изгоня. Макар че няма да ми бъде лесно. Смяташ ли, че хората не те наблюдават?

И запали мотора, без да ми подаде ръка. Прави го само заради Анчи, това е ясно. А ако научи?... Вземах стълбите по две наведнъж. Щях да бъда доволен, ако някой ми кажеше какво не одобрява в мен. На кого преча? Това е непоносимо. Кой живее-по-скромно от мен? Не се връщам от работа с колата на института като Лампъл, нямам шофьор.

Анчи не си беше у дома. Хазайката ѝ не я бе виждала от сутринта. От една телефонна будка позвъних на приятеля си в родилния дом. Трябваше да се обаждам на три пъти, защото автоматът беше повреден. Анчи я нямаше и там. Какво е направила тогава? Да не е заминала при родителите си? За Кладно? Без палто? Изпитвах страх. Страх за нея и за себе си. А когато човек го е страх, няма възможност за избор. Това е стимул за действие, който открай време е валиден при живите същества и дори укротителите на зверове – най-свирепите и най-силни животни – постигат изключителни резултати с помощта на страха.

Мадам Зет беше седнала в малко розово сепаре в „Ноктюрно“, матовата светлина заместваше воала ѝ, имаше странна прическа и изобщо не приличаше на звероукротител. Пиеше мартини.

– Идвате късно – каза тя и погледна главния келнер. Той веднага дойде при нас. Заговори ми на френски. Ами ако митничарят направи същото? Или някой полицаи?

– Oui⁵... отвърнах едностранно аз. Главният келнер се постъписа. Мадам Зет се усмихна. Тази единствена френска дума всъщност издаде всичко.

– Моят съпруг говори чешки – каза тя на главния келнер. – Само че понякога с акцент. Особено го затрудняват чуждите думи... – отново се усмихна тя.

Това ми е недостатък. Понякога дори си купувам кифла, като използвам жаргона на физиците. Но не обичам да го правя. Не обичам също, когато хората ми се присмиват.

– Нищо няма да ям. Донесете ми сливова ракия! – заявих на главния келнер и по този начин се избавих от него. Показах се патриот поне с тази напитка. Но иначе отсега нататък съм свързан с мадам Зет. Значи, бях предпочел нея пред Анчи. Разказах ѝ всичко за експерименталния бункер.

– А какво са целели с това? За какво е трябвало да им служи? – попита ме тя.

– Може би са искали да създадат някакви нови ракети с човешки

5. Да (фр) Б. пр.

екипаж, защото в пурите има място за двама, или пък са се опитвали да конструират някакви ракетни камикадзе, ракетни пилоти на смъртта, защото още не им е била известна системата за насочване. Ако Лампъл не се лъже, в този експериментален бункер апаратите могат да достигнат фантастични скорости...

Главният келнер ми донесе сливовата. Извини се, че днес нямало да има програма. Господин Колдински, единственият пражки аранжьор на стриптийз, от вчера бил в Мюнхен. Госпожиците също избягали. Салонът бил определен за някаква млада театрална трупa. Зад спуснатата завеса чувах как рецитират с фалцет „Прекрасно“ от Маяковски. Само неоновото голо тяло върху фасадата все още сияеше ту с виолетова, ту с червена светлина. Но заоблените линии на гърдите бяха паднали и всъщност там се появяваха контурите на някакво уродче с хлътнал гръден кош.

– И бифтекът е корав – усмихна се мадам Зет. – Да не би да е от бизон? – С това тя ми обещавахе у тях, в Париж, маси, отрупани с най-изискани деликатеси.

– Мисля, че наистина ще направя най-добре да замина с вас – казах ѝ аз. – Тук просто няма да мога да работя.

Тя ме изгледа делово:

– А мислите ли, че там ще ви пуснат да припарите до нещо? Наистина ли смятате, че всички университети на Запад ви очакват, че нямат свое младо поколение учени, свои проблеми, свои училищни такси? Знаете ли какво значи да си чужденец? Аз го знам, чужденка съм повече от тридесет години. Всъщност се наричам Заречна и ако баща ми ме беше попитал, никога нямаше да напусна Ростов...

Изпих наведнъж сливовата. Да не би да е провокаторка? Веднага се бях хванал в капана, подготвен ми от Лампъл. А в такъв случай не само ще си загубя мястото, но и ще вляза в затвора.

– Та нали вие самата... – възразих ѝ аз, като се упреквах как съм могъл да бъда толкова глупав, толкова наивен, такова дете. Явно не знам правилата на тези авантюристични игри. Не знам какво да питам, какво да правя, все едно, че за пръв път спях с жена. И аз наистина се изчервих. – Вие самата ми го предложихте...

– И аз върша някаква работа... – отвърна тя и отвори нова кутия „Лъки Страйк“ без бандерол. – Отвратителна работа. Имам мъж, който също иска да промени света. Като вашия Лампъл. Само че по много по-смешен начин. Говори за политика и в леглото. Непрекъснато. Вече петнадесет години. За щастие сега не се виждаме много често. Противен ми

е със своите надежди, със своите планове. Веднъж залага на Врангел, после на поляците, на фашизма, на Бандера, изобщо не знае какво е положението у дома, в Ростов сигурно ще се загуби и въпреки това непрекъснато живее там. В деветнайсега година, в Ростов от деветнайсега година, в несъществуващ град с несъществуващи планове и грижи. Но другояче не може и да се живее. Когато сте в емиграция. Не можете да живеете другояче сред хора, които непрекъснато ви подчертават, че сте чужденец, търпян по милост, трябва да мислите за тържественото завръщане у дома, а когато пожелаете да се настаните някъде и да забравите своята националност, свършвате със самоубийство като Ашка в Сидней. Понякога смятам, че всъщност всички емигранти искат да избягат от живота. Не от определени условия, това просто е някакъв нов вид самоубийство... – каза тя, като непрекъснато ме гледаше с непроницаемите си очи. Стори ми се, че ме докосна с коляно или леко ми помилва ръката. Не разбирах защо ще вземе да флиртува с мен сега, когато бях изгубил всичко, когато съм й в ръцете и може да ме предаде на първия човек с униформа, който влезе в локала.

– За самоубийство никога не съм помислял – леко й възразих аз.

– Не ви и препоръчвам. Имаме съвсем друг план – добави тя в множествено число. Значи, ние двамата имаме, не иска да ме предаде, иска да ме използва за нещо. – Ще надхитрим целия свят. Получих от работодателите си страшно много пари. Всъщност заради тях дойдох тук. Вече знам къде са. Ще избягаме с тях. А когато станем достатъчно богати, навсякъде ще се чувствуваме като у дома си.

Не я разбирах. Да не би да се е побъркала?

– Вие самата казахте, че никъде не може да се избяга.

– Освен на едно място.

– Къде?

– Във вашия институт...

Поклатих глава. Но тя започна да ми обяснява, че тези бункери били специални лаборатории за постигане на огромна скорост. В тях можело да се избяга от нашето време, от нашия живот. В тях искал да се спаси нацисткия инженер, нейния приятел, който й издал тайната, когато във Висбаден ракетът прояждал гърлото му. Всъщност Лампъл само е открил тайната на приятеля й. Това не са ракетни камикадзе. Това са апарати за пътешествия във времето. Но нали аз съм специалист, разбирам от тези неща. Зет плуе на плановете, иска да се спаси, иска да избяга от този свят, иска да спаси богатството си.

– Искам да избегна бъдещата война... – за първи път заяви със

страст тя. – Искам да мина с няколко години напред и да се озова в мирен свят...

Сега вече разбрах, че е побъркана. Оставих се да ме подведе една луда. Разбира се, теоретично е възможно някой да премине около десет години, ако пътува към един час със скоростта на светлината, това е известният парадокс за близнаците от теорията за относителността, с който толкова често се занимават белетристите. Но на практика досега никой не го е изпробвал и е невероятно нашите апарати в бункера да достигнат такава огромна скорост, а освен това е известно, че на нацистите им е било забранено да изучават теорията за относителността по расови причини, заради Айнщайн. Обясних й всичко това спокойно и с превъзходство. Разбира се, взех си една от цигарите, които тя още не ми беше предложила. Явно мислеше само за себе си.

– Имаме сведения, че опитите на Лампъл вече два пъти са излезли сполучливи. Вие сте видели чертежите му. Трябва да избягаме заедно, вие ще управлявате апарата. Ще избягаме. Та вие сигурно не искате да изгорите в Прага, както хората в Хирошима, не искате да живеете десет години с Лампъл, а искате да бъдете богат. Имам цяло златно съкровище, с което трябваше да се финансира контрареволуционната дейност в Европа и на Балканите, ще бъдем милионери...

Задавих се. Тази жена не пушеше цигари от тютюн. Едва след години чух за марихуаната. Тогава само се задавих, угасих цигарата и станах:

– Никога не съм помислял за самоубийство – повторих аз, този път съвсем категорично. – А това би била сигурна смърт. Още не съм изпаднал в такова отчаяно положение. За вас нищо не знам. Ако искате да опитате, всичко ще ви обясня. Апаратът е съвсем прост...

Сам отидох при главния келнер и платих цялата сметка. Малко ми се замая главата от нея. Зет явно беше свикнала с разточителни кавалери.

– Ще те чакам в дванадесет пред института – каза ми тя навън и поиска да ме целуне, но аз я отблъснах.

– Не съм сигурен. В полунощ вече спя.

– Няма да спиш, ако Лампъл научи всичко за теб. Или някой друг. Хората се интересуват от теб... – усмихна се загадъчно тя и скочи в колата.

В дванадесет. След четири часа. Наложих се да пали два пъти мотора. Сега беше със стара „Прага“. Отпреди войната. Сигурно не искаше да бие на очи.

Това беше върхът на всичко. Заплашваше ме. Ако тогава се бях вдигнал и отишъл при Лампъл, за да му разкажа всичко, все още можех да се спася. И сигурно щях да го направя, ако пред дома ми не чакаше стражар. Попита ме за името. Значи, все пак е било провокация. Вече се виждах зад решетките. Дори не схващах какво казва. Изкозирува ми. Не знам дали се козирува при арест. Поне никога не си го бях представял. Едва след малко разбрах какво ми повтаря:

– Почина в седем часа. Намерихме у нея само вашия адрес. Роднини ли сте?

– Не – въздъхнах аз, без да мога да заплача. Анчи наистина ми беше съвсем чужда, въпреки че щях да имам дете от нея. Това именно е клопката. Това е природата. Дадох му адреса на родителите ѝ.

– Казват, че може би го е направила заради вас. Да не сте се разделили?

– Всъщност не... – повторих аз.

– Впрочем това е ваша работа – заяви той и козирува, но този път не толкова любезно.

Отдъхнах си. Трябва да си призная, че тази страшна новина все пак не беше толкова страшна, колкото, ако ме беше арестувал. Въпреки че не знам. Може би щеше да е по-добре. Нямах да се измъчвам да решавам какво да правя. Забързах по стълбите, да не би да си промени решението и да се върне за мен. Понечих да се вмъкна през вратата, но някой конвулсивно ме стисна за рамото и ме дръпна в коридора. Крещеше, че съм я убил, заплашваше, че ще ме унищожи, реवेशе, та чак се чуваше из цялата къща, сякаш искаше да се избави от някаква силна болка. Никога не бях го виждал толкова възбуден, никога не бих могъл да си го представя такъв. Беше Лампъл. Малко се обидих, че изобщо е способен да се държи така. Отблъснах го.

– Аз я обичах, разбираш ли, обичах я много повече, отколкото ти, а не се осмелих да я докосна... – разплака се той зад вратата като малко дете. Сигурно наистина е изпитвал болка, защото с това излагаше на риск цялото си положение. Той явно е обичал Анчи, която по цял ден беше край него, но отдавна бе женен, докато аз бях по-свободен. Сега разбрах защо ми е завиждал. Сега разбрах, че не е било заради книгата, че причината не е била в истината или в атомното ядро, а в жената, в собственото чувство. Разбрах също, че той може да ме унищожи, ако не си доведе свидетели, и че е в много по-изгодно положение от мен, дори и да си доведе свидетели.

В полунощ отидох при нашата лаборатория, но не защото исках да

седна в странните апарати. За това все още не бях дотам притиснат до стената. Искях да убедя Зет да се задоволи с плановете и да изпълни първоначалното си обещание, защото беше ясно, че сега в института Лампъл ще ме раздрусва така, както в коридора на нашата къща. Необходимо ми беше да избягам зад граница. Но Зет не искаше и да чуе за това. Тя заключи своята „Прага“ и ми даде да поддържа един стар войнишки куфар.

– Всичко е изчислено точно и до последната подробност. Хайнрих е бил гений, повярвай ми...

Не разбирах защо тогава не е отпътувал във времето преди поражението на нацистите и преди да заболее от рак. Надявах се да убедя Зет, когато види плановете, и цял се огъвах под тежкия металически куфар, от който пръстите ми лепнеха. Под фенера поисках да изтрия ръката си, но беше изцапана с кръв с познатия сладникав мирис.

– Това е кръв... – казах ѝ аз, въпреки че беше напълно ясно.

– Да не мислиш, че съм получила даром нашето съкровище? – попита ме тя.

Повече не се интересувах какво е направила, за да се сдобие с металическия куфар, но разбирах, че е готова да пролее дори и моята кръв. Изведнъж видът ѝ стана суров. Както бе пхнала ръце в джобовете на дългите си черни панталони, тясно прилепнали към краката ѝ, приличаше на безогледен турист. Гангстерка, която се готви за пикник. Казах на портиера да ми даде ключовете от лабораторията и че ме изпраща Лампъл.

– Радвам се. Говореха, че сутринта сте се били скарали. Че доцентът ви изгонил, одумваха ви... – Той наричаше Лампъл доцент, въпреки че едва преди една седмица в ректората беше дошло предложение за назначаването му и все още нищо не бе решено. – Радвам се, че това не е истина. Винаги съм смятал, че сте наш, че сте с нас...

Той енергично ме потупа по гърба, заключи портиерската будка и тръгна с мен. Не очаквах това. На всяка цена исках да го отстраня, та нали в последния момент смятах да убедя Зет, а навън пред сградата не можех да говоря за нашите работи. Но портиерът стоеше на прага, до самия зеещ отвор на експерименталния бункер, и спокойно си палеше лулата.

– Имаме тук по-продължителна работа... Благодаря ви... – понечих да го избутам аз. Но той не се и помръдна.

– След работно време трябва да съм с вас. Такова е нареждането...

Но аз не можех повече да говоря, нито да мисля, защото

побърканата жена го уби, преди да успея да извикам. Никога дотогава не бях виждал как убиват човек, това е страшно, прилоша ми: фуражката му падна, а тялото му бавно се свлече на земята по рамката на вратата. Изпуснах куфара, златото се разсипа по земята до неговата кръв, поисках да избягам, но тя ме принуди, кълна се, че ме принуди да се кача на този идиотски апарат. Хайнрих, изглежда, добре ѝ беше обяснил всичко, защото тя сама се справяше с лостовете, но за малко не направи грешка в определяне на траекторията и трябваше да се боря с нея, понеже изчислението явно бе неточно. В последния миг коригирах траекторията, обърнах се още веднъж към вратата и ми се стори, че забелязах там Лампъл, а пламъкът на главната дюза избухна право срещу него и го прогори през средата, но дали ми се стори, или беше истина, не знам. Заречна се притискаше върху мен, чух как похлупакът над нас се захлопна и ние се понесохме в тайнствената галерия един върху друг като двама любовници. Отзад чувах как Лампъл стене и виждах фуражката на портiera със старото название на нашия институт отпреди реорганизацията, пред мен във виолетовия блясък танцуваше металическият куфар, главата ми се въртеше: сякаш пропадах надълбоко, а Зет се мяташе върху мен и крещеше от удоволствие, което и доставяше приключение. Тя ме целуваше и ме дращеше, а аз изпитвах болка и наслада, нещо жестоко като смъртта, сякаш наистина беше настъпил краят на времето.

Събуди ме силна светлина. Все още замаян, се опитах да седна. Ударих си главата и най-сетне успях да вдигна похлупака. Седналата до мене Зет вече се бе събудила. Слязохме от нашата ракета.

В цялото помещение нищо не се беше променило. Само портierът бе изчезнал. Нямаше ги също кръвта и скъпоценностите. Плановете бяха в бюрото, сякаш всеки миг щеше да дойде Лампъл. Втурнах се към вратата. В сградата на института вече светеше. Явно беше ранна утрин. Препъвайки се, Зет тръгна след мен с металическото съкровище в прегръдките си.

– Успяхме... – възбудено прошепна тя. – Излезе успешно. Утре вече ще седим в казиното на Кан.

– Смятах, че нашият институт ще се промени през тези години... – казах аз и ѝ обясних грешката. Тя щеше да ни изпрати в твърде далечно бъдеще. А така сигурно сме се озовали в началото на шейсетте години, с дванадесет или тринадесет години напред.

– Доста работа са свършили – каза тя. – Та нали след войната е трябвало да строят всичко отначало... – аз не се и сетях за войната. – Сигурно „Дю Пон“ или „Дженеръл Мотърс“ са инвестирали

изследванията им. Очаквах това.

Аз по-скоро очаквах, че институтът ни ще бъде възобновен от някоя чешка фирма.

– Да не би от „Нехера“ или от „Ролни“? – усмихна се тя. – Мислил ли си за това колко сте ни стрували?

Не исках да я преведа покрай портиерната. Все още не можех да се избавя от някакво особено чувство. Та нали познавах по-добре от нея института и ми се струваше, че още не е поправено шосето към административната сграда, на което видях същите валяци като вчера, тоест преди тринадесет години. Това беше странно. И така, поведох я към оградата – знаех един таен изход.

Оглеждах се да видя някакви реклами. Но никъде нямаше нищо. Нашият институт е извън града, полският път си беше останал същият. Зет се спря при първата будка.

– Купи вестник и дъвка... – каза тя и ми пхна в ръката един долар. – Внимателно...

А аз смятах, че у нас винаги ще важат кроните. Явно не разбирах света. Влязох в будката. Там, както открай време, седеше господин Нахловски. На масата имаше „Руде право“. Дъвки не видях никъде. Платих вестника от своите дребни пари. Той трепереше в ръката ми.

– Да не ви е лошо? – попита ме господин Нахловски.

– Не. Но аз исках днешен вестник.

– Та нали е в ръката ви! – учуди се той. – Преди малко ми ги докараха.

Вестникът беше от вчера, с вчерашна дата. Слепешком излязох навън, като се препъвах.

– Върнали сме се – казах на Заречна. – Върнали сме се назад. – И погледнах часовника. Крайно време беше да тръгвам на работа. Пак ще закъснея като вчера. Напуснах я, без да се сбогувам, което отдавна ми се искаше да направя. Тя остана до оградата с металическия куфар и вестника, без да се мръдне от мястото си.

Не мислех как е могло да се случи всичко, не се мъчех да си обясня това странно явление, което е в противоречие с всички теории, защото въпреки че според Айнщайн може да се пътува в бъдещето, пътя назад още никой не е формулирал. Не мислех как сме се озовали в миналото, мислех само как да попреча да се повтори вчерашния ден. Бях щастлив, че мога да попреча, и в първия момент това ми се струваше съвсем лесно.

Вторият ден

Трябваше да повярвам. Не беше никаква измама, илюзия или погрешна представа, беше истина. Действително трябваше да преживея отново вчерашния ден още от сутринта. Портриерът отново ме посрещна малко изненадано – уплаших се, но това не беше духът му, явно нищо не знаеше за вчера – и небрежно докосна фуражката си със старото название на нашия институт отпреди реорганизацията. Групичките в коридора отново млъкнаха, чистачката пак не ми отговори и пред вратата отново стоеше моделът на атомното ядро. После се обади Анчи, аз откъснах телефона и забарикадирах вратата. Вече поне пет минути ми чукат.

Струваше ми се, че ще бъде лесно да избегна вчерашните грешки. Че какво може да бъде по-лесно от това, да изминеш пътя, по който вече веднъж си вървял, и да избегнеш капана, в който вече веднъж си попадал? Струваше ми се лесно, защото все пак съм свободен и мога да реша, както пожелаля.

– Отвори... Отвори, моля те... – чувах отвън гласа на Анчи. Значи, мога да реша, но капанът си остава. „Страшна сила е тя – силата на съдбата – спомних си как рецитираше в пети клас Софокъл учителят Долак. – Ни щастието, ни Арей, ни крепостта, ни черните бучащи кораби ще я избягнат...“⁶ Какъв смешен старомоден старец беше той. Дали е избегнал съдбата на учител по гръцки език в нашия политехнически век? Аз не вярвам във *Fatum*, нито в *Kismet*, нито в Съдбата, човек не е роб на своите орисници. Не бива да прави еднакви грешки два пъти.

Бързо отворих. Анчи стоеше на прага разтревожена и уплашена.

– Идвам вече. Трябваше да се подготвя малко за Лампъл... – казах й аз и я целунах по бузата, което никога не права. Толкова се зарадвах, че нищо й няма и че станалото вчера е бил само кошмарен сън.

– Да, не може да излезе. Разбирам те. Но не съм искал да напиша вражеска книга, разбираш, нали? Направил съм грешка. Обясни ми къде...

На Лампъл едва не му паднаха очилата. За малко не счупи молива. Съвсем го обърках. Седях срещу него усмихнат и бях решил да не позволя да се скараме. Къде ти, този път няма да се хвана на въдицата.

– Наистина не очаквах това. Че така ще го приемеш... – гледаше ме недоверчиво той, но после разтвори ръкописа. – „Принципът за

6. Софокъл, „Антигона“, IV стазим, I–IV строфа. Превод А. Ничев Б. пр.

неопределеността в квантовата механика всъщност не означава нищо друго – четеше той, – освен че в микросвета не можем да определим положението и импулса на елементарните частици с произволна точност.“ Това означава ли, че в атомното ядро властвува свободната воля, също както в човешкото общество? Свободната воля, а? – присмиваше се той. – Значи, ти твърдиш, че природата и човешкото общество се управлява от случайността, че не съществува закономерно развитие, което бихме могли да опознаем, че всъщност усилията ни в областта на науката са напразни и че един ден няма да можем да предвидим как например в следващите часове ще се държат не само атомните частици, но и ние двамата, аз или ти...

– Та това наистина не може да се предвиди – възразих уплашено аз. Нали тъкмо то ме занимава сега! Дори не се сетих, че вече съм написал книга по този въпрос. – Винаги мога да направя нещо друго...

Той се засмя.

– Но точно това е идеализъм, индетерминизъм, това е реакционно. С такава философия няма да може да се построи дори една колиба, а да не говорим за нови заводи или обществен строй... – Лампъл се смееше високомерно, защото явно смяташе, че само той е прав, и защото използваше превъзходството си във философската подготовка. – Нима не знаеш какво казва Енгелс? – И започна да цитира наизуст: – „Свободата се заключава не във въображаемата независимост от законите на природата, а в опознаването на тези закони и в съдържащата се в това познание възможност планомерно да заставяме законите на природата да действуват за постигането на определени цели... Така че свободата на волята не е нищо друго освен способността да се вземат решения при познаване на нещата... Свободата е опознаване на необходимостта“⁷ – заяви тържествено той и затвори моя ръкопис. – Там гъмжи от бомбастични фрази, самомнителност и от фактически грешки. Не бих те съветвал засега изобщо да я преработваш...

Исках да му кажа, че това няма нищо общо с последните изследвания на ядрото и че накрая ще трябва да приеме факта за съществуването не само на елементарните частици, но и на четвъртото измерение, на крайността на вселената, на квантовата механика, на функцията на мозъчното ядро, а също и възрастта на човечеството и разбягващите се във вселената галактики, че ще трябва да коригира своята теория от деветнадесети век, както е направила на времето Френската академия, която

7. К. Маркс и Ф. Енгелс. Съчинения, т. 20, с. 115. Партиздат, 1966 г. Б. пр.

отказвала да признае съществуването на метеоритите, защото изглеждало съмнително, че в тогавашната идеална вселена на Нютон могат да летят без всякаква закономерност множество каменни късове. Исках да добавя, че дори аз съм свободен да не повтора вчерашния ден, че аз самият сега провеждам опит за свободната воля и детерминизма, но за да го осъществя, трябваше да мълча, ако не исках да повтора вчерашния ден до най-малките подробности и да призная, че Лампъл е прав, трябваше да кимам с глава, трябваше да се съгласявам с него, за да мога накрая да го изоблича в лъжа. Наистина сложен проблем, достоен за квантовата механика.

– Дори не помислям за подобно нещо – прехапах устни аз и се опитах да му се усмихна мило. – Не искам нищо да преработвам. Сега всички ще имаме достатъчно работа. Ще си изпробвам силите върху някои по-практически задачи... – Знаех, че практиката е магическа формула.

– Той кимна неувверено.

– Все пак щях да съм по-доволен, ако се беше скарал с мен...

– Предвиждаше го, нали? Е, виждаш ли. Не се карам. Значи, имам свобода... – Взех ръкописа си от бюрото и колкото се може по-равнодушно се запътих към вратата.

Разбира се, Анчи ме очакваше там като вчера.

– Не се бой. Не си подадох оставката. – Тя се изненада. Госпожица Хорска отново престана да пише. Слушаше с целия си гръб. – Много те обичам, Аничка... – казах аз колкото се може по-ясно и за малко не я целунах.

Очилата на Хорска паднаха в скута ѝ. Обърна се учудено. Аз никога не се държа интимно с Анчи пред хората. Усмихнах се и на двете, прехвърлих ръкописа в другата си ръка и изтичах навън.

Имах добро настроение. Почти си свируках. Да не би вчерашният ден да е бил някакъв сън? Да не би всъщност да съм бил само пиян? Наистина е лесно да се постъпва обратно, лесно е да се решава. Поръчах междуградски разговор с Квидо. Той винаги е бил философ, в класа малко му се присмивахме, защото беше доста тромав, но днес сигурно ще ми даде съвет. Необходим ми е заради моята книга, заради Лампъл и заради този идиотски ден в повече, който трябваше да преживея.

– Свободата на волята, Квидо – повтарях аз, докато централата непрекъснато ни безпокоеше с въпросите си. – Трябва ми нещо за СВОБОДАТА НА ВОЛЯТА – произнасях буква по буква аз. – За една кръстословица е...

Квидо беше по-объркан от обикновено, грешеше и се запъваше.

– Ами че оная мисъл на Енгелс от кръжока ни – крещеше той по телефонната слушалка, – че необходимостта от избор е проклетие за свобода, после цялата история на този въпрос от транседентното схващане за свободата на Платон до Кантовия категоричен императив за нравствеността. Но най-интересното е, че преди християнската епоха този въпрос никога не е бил смятан за важен, поне аз мисля така...

Явно беше, че Квидо не може да ми даде съвет. Излишно харчех пари за междуградски разговор, пък и Анчи, която беше дошла при мен, ме слушаше боязливо. Затворих телефона.

– Знам, че ще станем трима. Радвам се. Тази вечер ще отпразнуваме годежа. Покани когото искаш, виното ще купя аз...

Така всъщност попречих да се повтори вчерашния ден. Свободно взех решение. Но не биваше да купувам вино. Беше много добро, а аз го пиех доста бързо. Вечерта започнах да се съжалявам.

Празнувахме годежа на моята мансардна стаичка, в която едва се побрахме. Днес тук не седеше с мен шпионката, днес това не беше детективен филм. Една съученичка на Анчи със синя риза⁸ ни честитеше може би за осмнайсети път и съм готов да се обзаложа, че именно тя рецитираше „Прекрасно“ под неоновото голо недоносче в „Ноктюрно“. Изглеждаше, сякаш и тук непрекъснато рецитира Маяковски. Ето защо малко се страхувах да не ме познае, въпреки че това, разбира се, беше глупост. Башата на Анчи ме тупаше по гърба и говореше за бъдещето ми. Той беше заслужил революционер и от собствен опит познаваше почти всички нацистки концлагери. Искаше да направи от мен най-малко министър или шеф на отдел. Лампъл седеше и слушаше. Грамофонът, който бяха донесли момичетата, непрекъснато свиреше „Да запретнем ръкави“ и „Песен на фронтовия шофьор“.

– Трябва по-често да идваш сред нас. Ще ти възложим обществена работа. Ще ти дадем друга задача... – казваше ми тихо Лампъл и се преструваше, че ми е приятел.

– Защо? Защо да не мога и занаят да живея както сега?

– Та ти не можеш да си все сам. Да се грижиш само за себе си и за своите интереси.

– Защо?

– Това е егоизъм... – И Лампъл отново обърна плочата.

Защо не са донесли поне нещо свястно? Някаква класическа музика. Налях си отново. Всички се надигнаха за наздравица. Добре ми беше

8. Сини ризи носят членовете на „Чехословашкия съюз на младежта“. Б пр.

известно за какво ще се пие. За случайността, създава сякаш с магия в утробата на Анчи зародиша на детето, за случайността, която не зависеше от нас и която всъщност никой досега не беше разбрал. Каква ти закономерност. Ще се пие наздравица за кафеза, в който доброволно влизам, за бъдещите вечери край този грамофон със същата креслива приятелка и енергичния татко. За бъдещите ни срещи с Лампъл, който се стреми да ме превъзпита и не позволява нито за миг да върша каквото си искам, защото желае да направи от мене ас. Но аз плюя на всичко това.

– Плюя на това! – извиках в лицата им. – Това не е моят живот. Мога да се преструвам един ден, но не и години. Не мога цял живот да разигравам комедия. И не мога да се променя за една нощ, дори след такъв фантастичен опит... Не плачи – нахвърлих се върху Анчи, която се готвеше да надуе гайдата. – Не трябва да се самоубиваш. Не се и опитвай, те добре ще те пазят! – И аз посочих към баща ѝ и към Лампъл. – Искате да се отрови със светилен газ или да си пререже вените, не знам, сигурно мисли, че с това ще ме промени. Но не е там работата. Аз просто не мога, по-друг съм. Лампъл ще се ожени за тебе, Аничка. Лампъл те обича отдавна, нали?

– Как си позволявате? – той отново се обърна към мен на „ви“ както вчера.

– Не се преструвай. Нима не го кръстеше у нас на стълбите? Не плачеше на врата ми? – Какъвто бях пиан и раздразнен, аз обърках действителността с допълнителния ден.

– Кълна се... – понечи да се закълне Лампъл.

– Значи, не я обичаш? – Не ми отговори. – Можете да си пиете наздравици и четирима. С удоволствие ще ви отстъпя квартирата си. Сбогом...

Грабнах си палтото и изтичах навън. Вече беше хладно. Поизтрех малко. И разбрах, че бях погребал всички надежди, че в края на краищата все пак бях действувал предопределено, както вчера и че всъщност Съдбата е моят характер, който не мога да променя, който се оформил отдавна и заради който не мога да приема съществуването, предлагано ми от Лампъл. Съвсем ясно осъзнах това и дори не ме хвана яд. Та нали сега, когато знам как да постъпя, ще мога да уредя по-благоприятно много неща. Така например днес Анчи няма вече да се самоубие. Ония двамата ще я държат за ръката чак до утре. И при това положение Лампъл няма да дойде в лабораторията, ако оня, когото бях забелязал на входа, е бил той. Поне мога да изменя, както ми е изгодно,

съдбата си, щом вече не съм в състояние да си избира друга.

Професорът беше сам вкъщи. Всичко бе вече изнесено и той за последен път оглеждаше жилището. Държеше се, като че ли не помни нищо, и, разбира се, наистина не помнеше нищо.

– Искам да замина за чужбина, професоре...

– Кой не иска? – Той заключваше вратата на коридора и внимателно се оглеждаше. – Щастлив път!

– Но аз смятах, че ще ми помогнете.

– Защо?

Ами да, днес бях забравил за книгата, забравих да го подмамя със своето скарване с Лампъл, днес обърках всичко и преди да мога да се коригирам, взех, че се изпуснах:

– Само не искам онази Зет.

Професорът пребледня.

– Каква Зет? Господине. Никога не съм чувал за никаква Зет. Моите почитания.

И той заситни надолу по стълбите, като поздравяваше важно наемателите от долния етаж. Хубаво се наредих. Не бива да действувам така грубо. Какво ще правя сега? Нямам никого друго. А в квартирата си не бих се върнал. Разбрах това дори сега, когато вече бях поизтрезнял.

Отидох в „Ноктюрно“ малко по-късно от вчера. Щом се появих на прага, Зет започна да се смее. Смехът ѝ кънтеше из целия салон, чак келнерите почнаха да се обръщат. Тя не изглеждаше като вчерашната дама, а все още беше облечена с черните панталони, явно не бе успяла или не е могла да се преоблече, ръцете ѝ едва ли бяха измити, а под дългите ѝ нокти се бе насъбрала мръсотия от лабораторията. Бях убеден, че под покривката крие своето съкровище.

– Моля те, не прави глупости. Да не би да искаш отново да се пъкнеш в ракетата? Сега, когато имаш цяло съкровище, когато можем да избягаме... – Струваше ми се, че бягството е единствената програма, единствената възможност да променя вчерашната си съдба сега, когато бракът ми се беше провалил.

– Нямам никакво съкровище. Куфарът е празен. Не знам какво чудо е станало. Жертвата си срещнах тази сутрин в кафенето. Нямахте ни най-малка дракотина, а златото било в квартирата му. Всичко започна отначало като лани – засмя се тя и си поръча нов коняк, но главният келнер днес не ѝ се кланяше като вчера. – И ние ще трябва да направим всичко отначало.

– Защо?

– Аз вече не мога да се върна. Всичко е свършено. Вярвах на Хайнрих.

Исках да кажа, че това си е нейна работа, но нямаше никакъв смисъл, та аз съм свързан с тази жена и не мога да се карам с нея. Не разбирам по каква закономерност тя ме привлича и какво в моя уединен живот беше примамило точно нея.

– Защо се страхуваш? Та ти цял живот се стремиш към техниката. Възщност в това отношение ти си емигрант открай време.

Исках да ѝ обясня как стоят нещата. Аз наистина смятам, че развитието на техниката, автоматизацията и атомните електроцентрали, много бързо ще премахне сегашното политическо напрежение и скоро ще установи качествено нови отношения, също както развитието на промишлеността беше помело абсолютизма в Европа през деветнадесети век, но тя сигурно няма да го разбере.

– Аз съм за науката, а не за авантюризма... – казах ѝ аз.

Заяви ми, че трябвало да се погрижа нашето бягство да бъде сигурно. Вече сме имали опит. Изпробвали сме веднъж апаратурата. Изглежда, имаше известно основание...

– Какво става с господин Колдински? – подкупва-що попита тя главния келнер. – Днес няма ли да има ревю?

– Май не. Не знам какво става с Колдински... – отвърна ѝ грубо той.

– Разбира се, че знаете. В Мюнхен е – заявих му аз. – Донесете ми уиски. – Главният келнер облещи очи. – А театралната трупа днес ще закъснее. Тяхната рецитаторка се е забавила на годежа... – добавих по-скоро за себе си. Зет отново започна да се смее.

– Как не телефонирахме вчера за резултатите от дербито. Тези либри днес...

Не ми беше до смях. От една страна, няхах желание да повтора вчерашната глупост, а от друга, все повече и повече разбирах, че Лампъл е прав, че каквото и да правя, неговите възгледи за човешкото поведение са правилни. При него не мога да се върна; професорът ме отблъсна, така че бих могъл да стана само незначително учителче по физика или отново да постъпя като вчера – отново да се свържа с тази жена, която ме привлича, и аз все повече и повече разбирах, че именно моето отношение към Заречна сега е най-важно за мен. Тя отново ми изложи своите планове. До най-малките подробности. Как е укрила на недостъпни места редица ценности, поверени ѝ от нейната организация, как за тези десет години ще можем да забогатеем само с помощта на

търнокопа – изобщо историйки от романтичен детективен роман, които аз явно желяех да слушам.

– Но ако разполагаш с тези пари, защо искаш да вършиш убийства в Прага? Виж какво. Аз май съм готов да опитам отново всичко. Заради теб, може би защото те обичам, какви ли не глупости правят хората от любов, но не искам да убивам. Разбираш ли, това ми е противно. Просто не го понасям. Може би Лампъл е прав, може би наистина съм някакъв особен вид егоист, но убиец не съм и няма да бъда, ако ще да ме осъдят на доживотен затвор...

Така че тя трябваше да приеме условията ми. Те не й харесваха много. Човек може би е егоист благодарение на възпитанието, родителите или класата си, но никой не е предопределен за убиец, сигурен съм в това.

Както видяхме, вчера портиерът беше убит. Ето защо сега той на всяка цена трябваше да бъде спасен. Зет остана на тъмно. Щях да действувам сам. Портиерът засаждаше с цветя лехата край входа. През нощта. Посред вехториите на предградието, високата трева и строежите изведнъж щеше да се появи малка леха с теменужки.

– Човек по цял ден иска да гледа нещо хубаво... – каза ми той. – Тази седмица съм нощна смяна, а на тях сега им е времето.

Струваше ми се особено страшно да бъде убит човек, който седи и обича теменужките. Изобщо да се убиват хора с качества.

– Имам у дома хиацинти, нарциси, тацети и хутинсии – умело го излъгах аз. – Не искате ли да се отбиете у мен?

Беше готов веднага да изтича.

– Кога?

– По-добре още сега. Не знам дали Анчи няма да ги раздаде...

Той се просълзи:

– Та днес разсад не се намира. Това е цяло нещастие. А аз съм точно нощна смяна...

Казах му, че чакам Лампъл, че ще работим с него в лабораторията и че дотогава ще дежуря вместо него. Ще прочета нещо в портиерската будка. Той ми имаше доверие. Днес не се беше разнесъл слухът за уволнението ми, днес бях още благонадежден сътрудник. Каза ми да внимавам с ключовете от сейфа, там била последната пратка платиновни пластинки. И изтича за тацетите. Ключът от сейфа беше прибран в шкафа. Останалите висяха свободно. Също и ключът от лабораторията. От този момент Зет се отнасяше към мен с някакво възхищение.

– Номерът ти се удаде – каза тя, можем ли да отидем веднага?

– Разбира се – отвърнах ѝ, като взех ключа. – Но все ми се струва, че това е глупост...

Тя ме помилва като малко момче:

– Ами платината? – Не искаше да пристигне в бъдещето с празни ръце, в никакъв случай не искаше да напусне този свят без джобни пари. – Имаме право на това. Да не би нас някой да ни съжалява? Навсякъде само ни тъпчат. Вече няма къде да избягаме, готвят ни атомен пожар. А ти ще се укоряваш за кило платина...

Дори не знаех защо нашият институт е поръчал тази платина. Но изведнъж и на мен това ми се стори лесно и важно. Тя счупи стъклото и взе ключа. Обясних ѝ къде е сейфът... Чаках нетърпеливо. Значи, бях успял да попреча на убийството на нейния непознат съюзник, не бях убил Анчи, нито портиера, но накрая отново рискувам, накрая отново проявявам дързост, защото искам да имам пари. Чух стъпки.

– Добър вечер...

Покрай портиерската будка минаваше госпожица Хорска с ръкописи под мишница. Преписваше ги до късно през нощта. Не познавах много госпожица Хорска, но тя все пак се спря. Попита ме защо съм тук. И забеляза счупеното стъкло. Над нас се чуваше как трудно се отваря тежкия сейф.

– Крадци! – ахна Хорска и изведнъж разбра всичко. Отскочи от будката, като си удари главата. Фуражката на портиера със старото название на нашия институт беше пред мен на масата като знамение на съдбата. – Крадци!! – извика Хорска, този път много по-силно.

Тя искаше да излезе навън, но, разбира се, портата беше заключена и аз не я пуснах, не натиснах бутона в будката. Зад мен се появи Зет. Видях, че държи в ръка пистолет. Но това не беше седефен дамски револвер, а голям автоматичен пистолет, който никак не ѝ подходеше. Разбирах всичко. Може би мога да избегна една жертва, мога да изменя някои дреболии в съдбата си, но накрая ще остана егоист и убиец като вчера.

– Не! – извиках аз. Все пак имам дотам свобода. Мога да избира. Мога да реша дали да бъда със Зет, или срещу нея. Със смъртта или срещу нея. Като всеки човек. И скочих право срещу куршума. Забелязах още как портата се отвори, чух виковете на Хорска и видях кръвта на земята. Собствената си кръв. Кръвта, която бях пролял за свободата си. Нищо не ме болеше.

КРАЙ

© 1962 Йозеф Несвадба
© 1984 Невена Захариева, превод от чешки

Josef Nesvadba
Výprava oračným směrem, 1962

Сканиране, разпознаване и редакция: Светослав Иванов, 2007

Публикация:

ЙОЗЕФ НЕСВАДБА
Експедиции в обратна посока
Разкази

Josef Nesvadba
Výpravy oračným směrem
Nakladatelství Mláde fronta, Smena, Nase Volako
Praha, 1976

© Невена Захариева, преводач, 1984
© Богдан Мавродинов и Жеко Алексиев, библиотечно оформление,
© Текла Алексиева, рисунка на корицата, 1984
c/o Jusautor, Sofia

Рецензент Бойко Вътов
Редактор Каталина Събева
Художествен редактор Иван Кенаров
Технически редактор Пламен Антонов
Коректор Ани Иванова
Чешка. I издание

Дадена за набор на 28.V.1984 г.
Подписана за печат на 8.XI.1984 г.
Излязла от печат месец ноември 1984 г.
Формат 70×100/32 Изд. № 1785 Цена 2.50 лв.
Печ. коли 26 Изд. коли 16,84 У ИК 16,48
ЕКП 95364 5627-60-84

Книгоиздателство „Георги Бакалов“ – Варна, 1984
Държавна печатница „Балкан“ – София

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4173>]